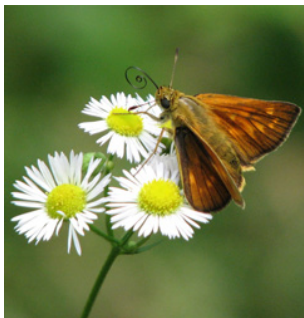

С. А. Крилова

Краса

КРАСА – філософська категорія, що виражає сприйняття й творення людиною гармонії власного [буття](#) і [довкілля](#); досконалість, виразність, завершеність. У сучас. світі питання про природу К. актуальне через розмивання споконвіч. еталонів К., іронію та сарказм щодо внутр. К. Фундам. прикметою постмодер. суспільства стає розквіт гламурності, що є підміною, симуляцією справж. К. – К., що заперечує влас. внутр. вимір. Зі зміною сусп. відносин і світогляд. орієнтирів в Україні у процесі формування відкритого суспільства змінилося ставлення до людини, її К., зокрема у контексті статі. К., особливо жіночу, дедалі більше сприймають як товар. Обернення К. на товар і є однією з причин появи гламурності – не маргінальної та прихованої, чітко регламентованої (як у тоталітар. суспільстві), а відкритої та введеної у структуру вільної реалізації особистості в суспільстві. У демократ. суспільстві, де гол. цінністю є *свобода* особистості, гламурність поширюється і набуває нових проявів.

Водночас у сучас. укр. соціумі наявні позитивні ґендерні тенденції: жінка стає суб'єктом не лише тілес. К., а й творцем красивих, гармоній. відносин у родині та за її межами. В історії *філософії, мистецтва та релігії* осягнення К. пройшло складну еволюцію. Платон трактував К. як вираження світу вічних, божествен. ідей. Середньовічні християн. мислителі пов'язували К. із Божеством – усе створене Богом є красивим; потворне – результат деформації світу дияволом. Для європ. філософії наскріз. тенденцією усвідомлення К. є її розуміння в якості єдності духовного і тілесного. Для мислителів епохи Відродження красивою була всебічно розвинута творча людина; ці ідеї розвинули у марксист. філософії та філософії персоналізму. Протилежну тенденцію простежуємо у класич. ідеалізмі І. Канта, Ф. Шеллінґа, Г. Гегеля, де К. трактували як прояв Абсолюту, який можемо сприймати та пізнавати чуттєво. З такою тенденцією корелює розуміння К. як духов. та елітар. явища у

нім. філософів-романтиків (Новалис, Л. Тік, А. Шлегель, Ф. Шлегель). Деякі мислителі К. людини пов'язують із буттям чоловіка і жінки, зосереджуючись на К. статі. А. Шопенгауер зауважував, що будь-яка К. веде до самотності, «дуже красиві дівчата не знаходять собі не тільки подруг, а й приятельок». Він вважав, що жін. К. детермінована статевим інстинктом чоловіка, а тому є «несамодостатньою». О. Вейнінгер продовжив його міркування про «несамодостатню» К. жінки, заявляючи, що жінка «в цілому менш прекрасна, ніж в окремих своїх частинах». З ін. боку, у координатах філософії *фемінізму* та сучас. [ґендерних досліджень](#) К. людини постає передусім як К. жінки (С. де Бовуар, О. Вороніна, [І. Жеребкіна](#), С. Павличко та ін.).

Дослідж. К. та цілісності люд. буття в контексті ідеї андрогінізму наявні у діалогах Платона. У 20 ст. цю тенденцію продовжено в роботах [М. Бердяєва](#), М. Еліаде, С. Бем. У сучас. укр. філософії статі, засн. на проекті метаантропології, зв'язок К. із концептом андрогінізму зустрічаємо у *Н. Хамітова*; цю концептуал. позицію розвинули Л. Гармаш, [І. Зубавіна](#), Н. Нікішина, М. Препотенська, О. Рубан, Л. Тарасюк, Ф. Фомін та ін. К. людини ці автори розглядають не лише в контексті «матеріальне–духовне», а й у категоріал. парі «духовне–душевне». Етичні, естет. та аксіол. виміри категорій «К.» і «прекрасне», усвідомлення специфіки освоєння світу «за законами К.» проаналізовано у низці дослідж. сучас. укр. та зарубіж. авторів (О. Александрова, Т. Андрущенко, Л. Бабушка, Ю. Борев, [М. Бровко](#), А. Дорога, М. Каган, [А. Канарський](#), Д. Кучерюк, *Л. Левчук*, *В. Личковах*, О. Лосєв, *В. Мазепа*, *В. Малахов*, *В. Панченко*, *О. Петрова*, *Р. Шульга* та ін.). Парадигми розуміння К. в європ. філософії: об'єктивно-ідеаліст., суб'єктивно-ідеаліст., натураліст., діяльнісно-антропол., соціоцентрична, екзистенціаліст., персоналістична, постмодерніст. і метаантропологічна. Відповідно до об'єктивно-ідеаліст. парадигми К. – втілення Абсолюту (Бога, світу ідей, Абсолют. ідеї) у речах і явищах (Платон, Августин, Тертулліан, Тома Аквінський, Г. Гегель). Суб'єктивно-ідеаліст. парадигма (Т. Ліппс, Ш. Лало, Е. Мейман) стверджує, що світ сам по собі не має К., її джерело – у люд. сприйнятті.

Смисл натуралістич. парадигми зведено до того, що К. є внутр. властивістю явищ природи, вона тотожна доцільності (франц. матеріалісти кін. 18 ст., І. Єфремов). Діяльнісно-антропол. парадигма (типовий представник – М. Чернишевський) полягає в тому, що К. – результат співвіднесення властивостей світу з людиною та її діяльністю як мірою К. У соціоцентрич. парадигмі (К. Маркс) К. визначають сусп. відносини, і якщо сутність людини є «сукупністю сусп. відносин», то К. зумовлюється істор. формами такої сукупності, а К. у соц. бутті людини в ідеалі постає сукупністю гармоній. сусп. відносин, які характеризуються як комуніст. суспільство. Екзистенціаліст. парадигма (К. Ясперс, [А. Камю](#)) розуміння К. оперує концептуал. парою «справжнє–несправжнє буття людини» («буденність–екзистенція»), що дозволяє здійснити прорив у осмисленні внутр. К., пов'язуючи її зі свободою. У персоналістич. парадигмі К. розуміють як результат співтворчого розвитку особистості людини й Абсолюту (Ф. Шеллінг, М. Бердяєв). Відношення до К. має духовно-безкорисливий

характер, а сама К. може бути осмислена мотивом і критерієм розвитку особистості та світу загалом.

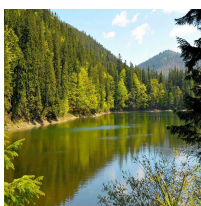
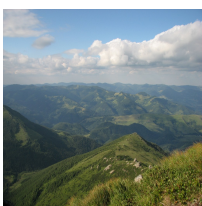
У новіт. європ. філософії можна простежити постмодерніст. парадигму осмислення К. людини в її соц. бутті, лейтмотив якої полягає у проголошенні плюральності та рівноцінності норм та різновидів К. Така позиція означає іронічне ставлення до можливості поєднання К. і моральності. У сучас. укр. філософії для осягнення К. важливою є методологія проекту метаантропології Н. Хамітова, який розвиває підходи М. Бердяєва, пізнього М. Шеллера та київ. світоглядно-антропол. школи. Вибудовується парадигма, в межах якої К. по-різному проявляється в буден., гранич. та метагранич. бутті людини; К. як цілісність розгортається в метагранич. бутті людини, де постійно відбуваються її метаморфози та вдосконалення. Ця методологія актуалізує в сучас. укр. естетиці, етиці та мистецтвознавстві ціліс. розгляд К. у різних екзистенц. вимірах люд. буття. На такій основі у сучас. укр. соц. філософії розвивається методол. підхід – соц. метаантропологія – теорія буден., гранич. та метагранич. буття суспільства і людини в суспільстві, сутність якого в аналізі К. полягає в тому, що конструктивне буття особистості й суспільства визначають як К. відносин та вчинків, а деструктивне – як їхню потворність. У річищі цього підходу К. як категорію соц. буття людини поділяють на зовн. (тілесну) та внутр. – морал. й соц., суспільно-моральну. Внутр. К. постає як єдність К. світогляду, вчинків та відносин. Внутр. К. своєю сутніс. передумовою має К. думок – гармонійність мислення в логіч., естет., етич. розуміннях. Така К. у найбільш завершених формах виявляється у світогляді, адже саме світогляд зумовлює К. або потворність осягнення світу. Людина з буден. світоглядом не прагне до розвитку та подолання своїх меж і завжди є об'єктом для маніпуляцій з боку політиків та реклами. Проте буден. світогляд має цільний характер, а отже, своєрідну К., що проявляється в націленості на створення атмосфери душевності в повсякден. стосунках (насамперед сімейних), налаштованості на турботу, відповідальність, людяність і повагу до членів родини. Однак у криз. ситуаціях буден. світогляд може ставати гранично потворним, штовхаючи людину до руйнів. дій, які особливо небезпечні в тоталітар. соціумах. Особистіс. світогляд є корелятом гранич. буття людини, і його К. проявляється в гранично самот. цілеспрямованості, яка налаштовує на досягнення неповтор. цілей та завдань свого життя. К. цілеспрямованості особистіс. світогляду, на відміну від К. світогляду буденного, – це К. тріумфу особистісно зумовленої волі та руху до внутрішньо заданої мети; проте така мета може бути й соціально деструктивною, перетворюючи К. носія особистіс. світогляду на потворність.

Філосо. світогляд породжує К. цілісності світогляду, що призводить до змін у глибині особистості та соц.-комунікатив. просторі. Він створює цілісність як єдність горизонталі-цільності буден. світогляду та вертикалі-цілеспрямованості особистісного. Для людини з філосо. світоглядом глибинно органічні цінності любові, свободи й толерантності, що дає можливість любити себе та Іншого, принаймні, бути толерантним до себе й Іншого. В бутті

людини К. має такі онтол. кореляти, як цільність, цілеспрямованість і цілісність. К. цільності – гармонія душевності та вітальності, яка реалізується передусім у буден. вимірі люд. буття. Це К. на рівні антропобіол. та соц. характеристик людини, які дозволяють краще адаптуватися до склад. умов життя. К. цілеспрямованості – К. динамізму та пасіонарності, що розгортається в гранич. бутті людини. Це, з одного боку, К. владної людини, суттєвими рисами якої є мужність і влада над собою та обставинами життя, а з іншого, – це К. активності твор. і пізнаючої людини. К. ж цілісності – це єдність К. цільності та цілеспрямованості. У метагранич. бутті статична цільність поєднується з динам. цілеспрямованістю, в результаті чого складається особлива статично-динам. К. цілісності. К. у світі людей глибинно пов'язана зі статтю, адже саме в контексті статі К. породжує люд. життя, дарує йому повноту та цілісність. Переживання К. у вимірі статі стосується насамперед жінки, бо саме для неї К. – і неповторна тілесна К., і К. відносин із коханою людиною, є найголовнішою цінністю. Жін. К. у своїй глибин. внутр. основі є гармонією духов. та душев. начал; проте К. у бутті жінки – це і реальність тілесності, що обумовлена екзистенціально і соціально. Внутр. К. як К. вчинків породжує К. відносин. Саме морально красиві вчинки породжують дійсну свободу – К. вчинку піднімає свободу над свавіллям. Красиві вчинки саме тому так діють на нашу уяву, що вони органічні для природи людини, вони є її основою, фундаментом справж. гармонії та щастя, без них люд. буття згасає в буденності. К. відносин у відкритому, демократ. суспільстві виражається через феномен соц. партнерства. К. відносин може бути названа гол. критерієм дійсності соц. партнерства як продуктив. взаємодії між соц. групами у суспільстві, яка дозволяє вирішувати конфліктні питання на основі консенсусу. Для пострад. простору характерними є різноманітні прояви формал. соц. партнерства, коли замість К. відносин наявна тільки їхня симуляція – соц.-політ. гламурність.

Одним із важливих екзистенц.-комунікатив. виявів К. відносин у контексті соц. партнерства є ґендерне партнерство – стратегія життя чоловіка і жінки, де відносини будуються на розумінні, толерантності і співробітництві, свідомій відповідальності одне за одного і спіл. майбутнє. У результаті розвивається дійсна *любов* як найглибша та вільна повнота особистіс. буття в єдності з ін. особистістю та світом, що постійно породжує К. відносин між людьми.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Хогарт У. Анализ красоты / Пер. с англ. Ленинград; Москва, 1958;
2. Кантор К. М. Красота и польза. Москва, 1967;
3. Крюковский Н. И. Homo pulcher. Человек прекрасный: Очерк теор. эстетики человека. Минск, 1983;
4. Крутоус В. П. Родословная красоты (прекрасное и целесообразность). Москва, 1988;
5. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстет. аксиологии. Москва, 1994;
6. Хамитов Н., Крылова С. Этика: путь к красоте отношений. К., 2007;
7. Андрущенко Т. І. Два плани існування естетичного та художнє осмислення «єдиного» // Гілея: Зб. наук. пр. 2011. № 43;
8. Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз). Ніжин, 2011.

Бібліографічний опис:

Краса / С. А. Крилова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-205>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).